

მიხეილ ბახტაძე

ქართული და ბიზანტიური ტიტულატურის ურთიერთმიმართება ბაგრატიონთა საგვარეულოში IX-X საუკუნეებში

ტაო-კლარჯეთის სამეფოს მმართველი დინასტიის, ბაგრატიონების, წარმომადგენლები ატარებდნენ როგორც ქართულ, ასევე, ბიზანტიურ ტიტულებს. ბიზანტიური ტიტულების ბოძება ბიზანტიის იმპერატორის პრეროგატივა იყო და, სავარაუდოდ, ის ამ ტიტულებს თავისი შეხედულებისამებრ ანიჭებდა.

ცხადია, განსხვავებული ვითარება იყო ქართულ ტიტულებთან დაკავშირებით. ბაგრატიონთა საგვარეულოში დაფიქსირებულია შემდეგი ქართული ტიტულები: მეფეთ-მეფე, მეფე, ქართველთა მეფე, ერისთავთ-ერისთავი, ერისთავი და მამფალი. აუცილებლად აღსანიშნავია, რომ ისინი სხვადასხვა დროს ჩნდებიან და ყველანი ერთიანი სისტემის ნაწილებს არ წარმოადგენენ. ცალკეა განსახილველი მეფის ტიტული, ცალკე – მამფლის და, ასევე, ცალკე – მეფეთ-მეფის. ტიტულები: ქართველთა მეფე, ერისთავთ-ერისთავი და ერისთავი კი ერთიანობაშია გასააზრებელი.

IX საუკუნის ბოლოს ტაო-კლარჯეთის სამეფოში შეიქმნა ქართული ტიტულატურა, რომელიც ბიზანტიურის პარალელურად და მისგან დამოუკიდებლად იწყებს არსებობას. ეს ტიტულები იყო: ქართველთა მეფე, ერისთავთ-ერისთავი, ერისთავი. მანამდე არსებული ტიტული – მამფალი – გაუქმდა და აშოტ ბაგრატიონის შთამომავალთა მესამე თაობის შემდეგ აღარ გვხვდება. ამიტომ ჩვენ ამ ტიტულს არ განვიხილავთ. საინტერესოა, რომ ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული ქართული ტიტულებიც: ქართველთა მეფე, ერისთავთ-ერისთავი, ერისთავი, სწორედ ბაგრატიონთა მესამე თაობაში იქმნება. რაც შეეხება ტიტულს – მეფე, ჩვენ ვეთანხმებით მოსაზრებას, რომ ეს ზოგადი საპატიო ტიტული იყო და ყველა ბაგრატიონის მიმართ შეიძლება ყოფილიყო გამოყენებული. X საუკუნის ბოლოს შემუშავდა კიდევ ერთი ტიტული – მეფეთ-მეფე, მაგრამ მას, ჩვენი აზრით, მხოლოდ სიმბოლური მნიშვნელობა ჰქონდა იმ ეტ-

აპზე. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რეალურად ქართულ ტიტულატურას ქმნიდა სამი ტიტული: ქართველთა მეფე, ერისთავთ-ერისთავი, ერისთავი.¹

ტაო-კლარჯეთის სამთავროს გაძლიერება, რაც თავისთავად ბიზანტიის გავლენისაგან თავის დაღწევას გულისხმობდა, აუცილებლად მოითხოვდა ბიზანტიური ტიტულატურის და, შესაბამისად, იერარქიის პარალელურად ქართული ტიტულატურის შემოტანას. ბიზანტიური ტიტულების ბოძება იმპერატორის ნებასურვილზე იყო დამოკიდებული და, ცხადია, პირველ რიგში, იმპერიის ინტერესთა გათვალისწინებით ხდებოდა. იმპერიას კი ძლიერი და ერთიანი სამთავრო არ ჭირდებოდა. იმპერიის პოლიტიკასთან დაპირისპირების ერთ-ერთი გზა ქართული ტიტულატურისა და, შესაბამისად, ქართული იერარქიული სისტემის შექმნა იყო. ქართული ტიტულატურის ბოძება ბიზანტიის იმპერატორისაგან დამოუკიდებლად ხდებოდა (თუმცა, როგორც ვნახავთ, გარკვეულ შემთხვევებში იმპერიის პოზიციის გათვალისწინება მაინც საჭირო იყო). ქართული ტიტულატურის შექმნას თავად მოვლენათა განვითარება მოითხოვდა და ადრე თუ გვიან აუცილებლად მოხდებოდა. უბრალოდ დროის საკითხი იყო, თუ როდის განხორციელდებოდა ეს.

ბიზანტიის იმპერატორს ქართული ტიტულების ბოძებასთან კავშირი არ ჰქონდა, ანუ მას არ შეეძლო ბაგრატიონებისათვის ქართული ტიტულის ბოძება. ამ საკითხს ბაგრატიონები თავად წყვეტდნენ. თუ როგორ ხდებოდა ქართული ტიტულატურის ბოძება, ანუ ვისი პრეროგატივა იყო მათი ბოძება, ძნელი სათქმელია. წყაროები ამის შესახებ პირდაპირ ცნობებს არ შეიცავენ. შეიძლება მხოლოდ გარკვეული ვარაუდის გამოთქმა. ჩვენი აზრით, ქართველთა მეფის ტიტულის ბოძება კოლექტიური გადაწყვეტილების საფუძველზე ხდებოდა (არაა გამორიცხული არც წინამორბედი ქართველთა მეფის ანდერძის თანახმად ბოძება ამ ტიტულისა, ანუ ქართველთა მეფე წინასწარ განსაზღვრავდა მომავალ მემკვიდრეს). ამის შემდეგ კი ქართველთა მეფე უკვე ერთპიროვნულად ანიჭებდა ერისთავთ-ერისთავობასა და ერისთავობას.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში გამოთქმულია მოსაზრება,² რომ 888 წელს ადარნასე დავითის ძისთვის ქართველთა მეფობის ბოძების გადაწყვეტილების მიღების კოლექტიურ ხასიათზე მიუთითებს სიტყვის – „დასუეს“ – მრავლო-

---

¹ დაწვრილებით ამ საკითხზე იხილიეთ, ქართული ტიტულატურა ტაო-კლარჯეთის სამეფოს მმართველ ბაგრატიონთ დინასტიაში. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. ტ. IX. თბ. 2015, გვ. 89-124.

² ა. აბდლაძე. ამიერკავკასიის პოლიტიკურ ერთეულთა ურთიერთობა IX-XI საუკუნეებში თბ. 1988, გვ. 192.

ბითი რიცხვი. ერთი შეხედვით მართებული არგუმენტია. მრავლობითი რიცხვი მართლაც გადაწყვეტილების რამდენიმე ადამიანის მიერ ერთობლივ მიღებაზე უნდა მიანიშნებდეს. თუმცა გასათვალისწინებელია, რომ, ასევე, მრავლობით რიცხვშია გამოყენებული ეს სიტყვა, როდესაც რომელიმე ბაგრატიონის კურაპალატობაზეა საუბარი – „გურგენ, რომელი-იგი დღეთა სიბერისა მისისათა კურაპალატად დასუეს“; „სუმბატ, რომელი ძმთა შემდგომად კურაპალატად დასუეს“; „გურგენ, რომელი შემდგომად კურაპალატად დასუეს“. კურაპალატობის ბოძება კი მხოლოდ ბიზანტიის იმპერატორის პრეროგატივა იყო და არა კოლექტიური გადაწყვეტილების შედეგი. ასევე, გვაქვს შემთხვევა, როდესაც მემათიანე წერს, „გურგენ ძე ადარნასესი, დასუეს ერისთავთაერისთავად“, „სუმბატ, რომელი-იგი დასუეს ერისთავთაერისთავად“. საგარაუდოდ, ადარნასესს „ქართველთა მეფედ“ დასმა ბაგრატიონთა საგვარეულს წარმომადგენელთა (შესაძლოა, ცალკეული პიროვნებების გამოკლებით) კოლექტიური გადაწყვეტილების შედეგი იყო. ჩვენ ვეთანხმებით მოსაზრებას, რომ „ქართველთა მეფედ დასმა“ ყოველთვის კოლექტიური გადაწყვეტილებით ხდებოდა. ამის შემდეგ კი ქართველთა მეფე უკვე ერთპიროვნულად ანიჭებდა ერისთავთ-ერისთავობას და ერისთავობას, თუმცა, შესაძლოა, სხვა ბაგრატიონებთან მოთათბირების შემდეგ (ასეთი მოთათბირება სავალდებულო იყო თუ არა, გაურკვეველია).

რა პრინციპით ხდებოდა იმ პიროვნების ამორჩევა, ვისაც ქართველთა მეფის ტიტული უნდა ბოძებოდა, უცნობია. თუმცა ამ ტიტულის ბოძება თავისთავად ამ პიროვნების პირველობის აღიარებას ნიშნავდა. ქართული ტიტულატურის შემოღების შედეგად შექმნილი იერარქია არ იყო ადმინისტრაციული. ის იყო სოციალური ხასიათის. ანუ ქართველთა მეფეს, ერისთავთ-ერისთავსა და ერისთავს შორის არ იყო სამონხელეო ურთიერთდამოკიდებულება, როგორც ზემდგომსა და ქვემდგომს შორის. ქართული ტიტულატურა განსაზღვრავდა მხოლოდ სოციალურ სტატუსს, ვინ ვისზე მეტი პატივით სარგებლობდა. ჩვენ ვიზიარებთ ქართულ ისტორიოგრაფიაში გამოთქმულ მოსაზრებას (შ. ბადრიძე), რომ ტაო-კლარჯეთის სამთავროში ე.წ. კოლექტიური მმართველობა არსებობდა. ეს კი, ჩვენი აზრით, თავისთავად გამორიცხავს ადმინისტრაციულ ურთიერთდამოკიდებულებას ქართული ტიტულატურის მფლობელთა შორის. ანუ მარტივად რომ ვთქვათ, ქართველთა მეფე ვერაფერს უბრძანებდა ერისთავთ-ერისთავსა და ერისთავს, ისევე როგორც ერისთავთ-ერისთავი – ერისთავს.

ქართველთა მეფობის ბოძებისას, ალბათ, ხდებოდა კანდიდატის პიროვნული თვისებებისა და არსებული პოლიტიკური ვითარების გათვალისწინება.

ცნობდა თუ არა ბიზანტია ქართულ ტიტულატურას? სავარაუდოდ, არა. იმპერია მოქმედებდა საკუთარი მიზნებიდან გამომდინარე და თავის დამოკიდებულებას ბაგრატიონებისადმი მათთვის საკუთარი, ბიზანტიური ტიტულატურის ბოძებით გამოხატავდა.

ჩვენ მიერ ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე ცხადია, რომ ქართული და ბიზანტიური ტიტულატურა ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად და პარალელურად არსებობდა. მათ ერთმანეთთან კავშირი არ ქონდათ. ამიტომ ვერც მათ შორის იარსებებდა გარკვეული სახის ოფიციალური შესაბამისობა. ანუ, ვთქვათ, ქართველთა მეფობა შეესაბამებოდა კურაპალატობას, ერისთავთ-ერისთავობა – მაგისტროსობას და ა.შ. მაგრამ საინტერესოა, როგორ და რანაირად ხდებოდა ამ ტიტულატურების ურთიერთგადაკვეთა პიროვნულ დონეზე. ანუ არსებობდა თუ არა რაიმე კანონზომიერება ერთი და იმავე პიროვნებისათვის ქართული და ბიზანტიური ტიტულატურის ბოძებისა.

ბიზანტიური ტიტულატურიდან ბაგრატიონთა საგვარეულოში რამდენიმე გვხვდება. ჩვენ ძირითად ყურადღებას ორზე: კურაპალატზე და მაგისტროსზე შევაჩერებთ. კურაპალატზე მაღალი ტიტული იმ ეტაპზე ბაგრატიონებში არ გვხვდება.

სამთავროს დამაარსებლის, აშოტ ბაგრატიონის, შთამომავალთა შორის პირველ ორ თაობაში ქართული ტიტულატურიდან გვხვდება მხოლოდ ერთი – მამფალი, ხოლო საგვარეულოს უფროსი და ნომინალურად სამთავროს პირველი პირი ატარებს მხოლოდ კურაპალატის ბიზანტიურ ტიტულს. კურაპალატები არიან: აშოტის ძე ბაგრატი და ამ უკანასკნელის ვაჟი დავითი. ჩვენ არ ვეთანხმებით მოსაზრებას, რომ კურაპალატობა მემკვიდრეობით გადადიოდა მამიდან-შვილზე და ბიზანტიის იმპერატორის მიერ ბოძებას არ საჭიროებდა.³ მართებულია თვალსაზრისი,⁴ რომ კურაპალატობის ბოძება მხოლოდ ბიზანტიის იმპერატორის პრივილეგია იყო.

აშოტი, ბაგრატი, დავითი სამთავროს ხელმძღვანელები იყვნენ და მათ მიერ კურაპალატობის ფლობაც ბუნებრივია. ვერ დავეთანხმებით თვალსაზრისს, რომ „მართალია, დავითს სუმბატ დავითის ძე „ქართველთა მეფის“ ტიტულით არ მოიხსენიებს, მაგრამ მისი მეფობა ეჭვს არ იწვევს.“⁵ ქარ-

---

³ შ. ბადრიძე. „ქართველთა სამეფოს“ პოლიტიკური სტრუქტურის ისტორიიდან. თსუ შრომები. თბ. 1965. ტ. 113, გვ. 221.

⁴ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში. ისტორიის დოქტორის (PhD) აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია. თბ. 2012, გვ. 81.

⁵ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 86.

თველთა მეფის ტიტული ამ დროს ჯერ არ არსებობს, ხოლო ტიტული „მეფე“, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ზოგადი ხასიათისაა და ყველა ბაგრატიონს შეიძლება ეწოდოს „მეფე“.

დავითი, როგორც ცნობილია, ბაგრატიონთა საგვარეულოში ატეხილი შინაომის დროს დაიღუპა. ის ნასრ გუარამის ძემ მოკლა. კურაპალატობა აშოტის უფროსი ვაჟის, ადარნასეს, შტოში გადავიდა და ამ უკანასკნელის ძეს – გურგენს ებოძა. რატომ არ გადაეცა კურაპალატობა მოკლული დავითის ვაჟს, ადარნასეს? ქართული წყაროს მიხედვით, „და დაუტევა ამან დავით მოკლულმან ძე მცირე ადარნასე, მოუწიფებელი ასაკითა“. ანუ ადარნასე დავითის ძე სრულწლოვანი არ იყო და, ალბათ, ამიტომ მას კურაპალატობა არ უბოძეს. რატომ გადაეცა გურგენს? სავარაუდოდ, ის გვარში ყველაზე უზუცესი იყო და მხოლოდ ამ მიზეზის გამო. გარკვეულწილად ამას უნდა ადასტურებდეს მემპტიანის სიტყვები, რომ „და იყვნეს ძენი უზუცესისა მის ძმისა მათისა, აშოტის ძისა ადარნასესნი, სამნი: გურგენ, რომელი-იგი დღეთა სიბერისა მისისათა კურაპალატად დასუეს, და ძმანი მისნი აშოტ კეკელად და სუმბატ არტანუჯელი.“

მას შემდეგ, რაც ადარნასე დავითის ძე წამოიზარდა, სავარაუდოდ, მას გაუჩნდა პრეტენზია გვარში პირველობაზე. გამომდინარე თუნდაც იქიდან, რომ მისი მამა და ბაბუა იყვნენ გვარისა და, შესაბამისად, სამთავროს მეთაურები. პირველობის სურვილი, ალბათ, კიდევ უფრო გაუმძაფრდა ნასრ გუარამის ძის დამარცხების შემდეგ. სწორედ ამის შემდეგ იღებს ის 888 წელს „ქართველთა მეფის“ ტიტულს. თავის დროზე ჩვენ დაწვრილებით შეგვხვეთ ამ საკითხს და ამჯერად აღარ შევჩერდებით. მხოლოდ ერთს ვიტყვით, „ქართველთა მეფის“ ტიტულის შემოღებაში გარკვეული როლი პიროვნულ ფაქტორსაც ჰქონდა. ადარნასე დავითის ძეს, როგორც კურაპალატების მემკვიდრეს, ალბათ, პირველობის ამბიციაც ჰქონდა. ბიზანტიის იმპერატორის მიერ კურაპალატობის გურგენ ადარნასეს ძისადმი გადაცემამ, შესაძლოა, ადარნასე დავითის ძის გაბრაზება გამოიწვია და საპასუხოდ მან „ქართველთა მეფის“ ტიტული მიიღო.

ს. ჯანაშია წერდა, „ამ „მეფობის“ გაჩენა, ასეთი გრძელი პაუზის შემდეგ (მეფობის მოსპობიდან ქართლში მეექვსე საუკუნის ოციან წლებში) თავისთავად ძალიან საინტერესო და მაჩვენებელი მოვლენაა, მაგრამ იგი სრულიადაც არ მოასწავებდა ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შორის დამკვიდრებული იერარქიული წესის შეცვლას და „მეფის“ გამარჯვებას „კურაპალატ-

ზე“.⁶ რა თქმა უნდა, საუბარი არაა „მეფის“ გამარჯვებაზე „კურაპალატზე“. ეს შეუძლებელი იყო, რადგან ეს ტიტულები სხვადასხვა იერარქიულ სისტემაში არსებობდა. „ქართველთა მეფის“ ტიტულის შემოღება ნიშნავდა ახალი, ქართული იერარქიული სისტემის შექმნას, რაც მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო.

შეიქმნა ვითარება, როდესაც უმაღლესი ბიზანტიური ტიტული – კურაპალატი – ჰქონდა გურგენ ადარნასეს ძეს, ხოლო უმაღლესი ქართული ტიტული – ადარნასე დავითის ძეს. სამთავროში ორი ლიდერია. ერთი ბიზანტიის იმპერიის მიერ აღიარებული, მეორე კი – ქართველთა მიერ. შექმნილი ვითარება, ცხადია, დიდხანს ვერ გაგრძელდებოდა და გურგენსა და ადარნასეს შორის 891 წელს ბრძოლა დაიწყო. ვეთანხმებით თვალსაზრისს, რომ „ნასრას სამფლობელოების გადანაწილებას და გვარში პირველობისთვის ბრძოლას უნდა გამოეწვია ახალი კონფლიქტი ბაგრატიონებს შორის. ამჯერად ერთმანეთს ადარნასე ქართველთა მეფე და გურგენ კურაპალატი დაუპირისპირდნენ. ბრძოლა 891 წელს სოფელ მგლინავთან მოხდა. ადარნასემ გაიმარჯვა, ხოლო ტყვედ ჩავარდნილი გურგენი ბრძოლაში მიყენებული ჭრილობებისგან გარდაიცვალა“.⁷

ვის გადაეცა კურაპალატობა გურგენის გარდაცვალების შემდეგ? მკვლევართა ნაწილი თვლის, რომ ბიზანტიის იმპერატორს კურაპალატობა 891 წელს ადარნასე ქართველთა მეფისთვის უნდა ებოძებინა. ამ მოსაზრებას თითქოს ეწინააღმდეგება სამბატ დავითის ძის ცნობა, რომლის მიხედვითაც, კურაპალატად იწოდება 891 წელს გარდაცვლილი გურგენის ძმისშვილი ასევე გურგენი, ძე აშოტ კეკელასი. „ხოლო აშოტ კეკელაძე, ძე ადარნასესი, გარდაიცვალა ქრონიკონსა პზ, და დაუტევა **გურგენ, რომელი შემდგომად კურაპალატად დასუეს**, და სუმბატ არტანუჯელი ანთიპატრიკი.“

შესაძლოა, ბიზანტიის იმპერატორმა 891 წელს კურაპალატობა მართლაც გადასცა გურგენ აშოტ კეკელას ძეს. როდის გარდაიცვალა ის, უცნობია.

ცხადია ერთი რამ, 897 წელს ადარნასე ქართველთა მეფე კურაპალატის ტიტულით მოიხსენიება ადიშის სახარების მინაწერში. თუ რატომ არ მოიხსენიება ის ამ მინაწერში „ქართველთა მეფობით“, ამაზე შეგვიძლია შემდეგი ვარაუდი გამოვთქვათ: შესაძლოა, იმ დროს კურაპალატობა გაცილებით უფრო დიდი პატივი იყო და ადარნასეც ამიტომაც მოხსენიებული კურაპალატად (თუმცა, ცხადია, ეს ხელს არ შეუშლიდა იმას, რომ ადარნასე მეორე

---

⁶ ს. ჯანაშია. კონსტანტინე პორფიროგენეტის ცნობები ტაო-კლარჯეთის ბაგრატიონთა შესახებ. თსუ შრომები. თბ. 1941. ტ. 18, გვ. 75.

⁷ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 88.

ტიტულითაც, ქართველთა მეფე, მოეხსენიებიათ). აქ შეიძლება გამოვკადგეს ადარნასეს ძეების: ბაგრატიისა და სუმბატის მაგალითები. ბაგრატიონთა მემკვიდრეობა ბაგრატს მხოლოდ მაგისტროსობით, ხოლო სუმბატს კურაპალატობით მოიხსენიებს. ამავე დროს, ბაგრატი, გიორგი მერჩულის მიხედვით, ერისთავთ-ერისთავიც იყო: „რომელთა შორის იბოვა ძეი დიდისა ადარნერსე კურაპალატისაჲ, **ბაგრატ ერისთავთა ერისთავი**“.⁸ ხოლო სუმბატს გიორგი მერჩულე 951 წლისათვის ასევე ერისთავთერისთავობით მოიხსენიებს: „დაიწერა ცხორებაჲ ესე ... **ერისთავთა ერისთავობასა სუმბატისსა**, ძისა ადარნერსე მეფისასა“.⁹

როგორც ვხედავთ, არაა აუცილებელი, რომ პიროვნება ყოველთვის მოხსენიებული ყოფილიყო ყველა იმ ტიტულით, რომელსაც ფლობდა.

აშოტ ბაგრატიონის შთამომავალთა მესამე თაობაში (სწორედ ამ დროს ჩნდება ქართული ტიტულატურის სისტემა ტაო-კლარჯეთში) ერთადერთი პიროვნება, რომელიც ფლობს უმაღლეს როგორც ქართულ, ასევე, ბიზანტიურ ტიტულატურას, არის ადარნასე დავითის ძე. ის იყო ქართველთა მეფეც და კურაპალატიც. ანუ ამ შემთხვევაში ორივე მხარე, იმპერიაცა და ბაგრატიონებიც ერთსა და იმავე პიროვნებას აღიარებდნენ ლიდერად.

ვითარება იცვლება უკვე ადარნასეს შვილების დროს. ქართველთა მეფე ხდება მისი უფროსი ვაჟი დავითი, მაგრამ მას მხოლოდ მაგისტროსობა ებოძა. სამაგიეროდ, მისი ძმა აშოტი გახდა კურაპალატი, თუმცა ამ უკანასკნელს ქართველთა მეფობა არ ჰქონდა. ვითარება კიდევ უფრო საინტერესო გახდება თუ გავითვალისწინებთ, რა ტიტულატურას ფლობდნენ მათი მომდევნო ძმები: ბაგრატი და სუმბატი. ბაგრატი იყო ქართველთა მეფე და მაგისტროსი. რაც შეეხება სუმბატს, ის ქართული ტიტულებიდან ფლობდა მხოლოდ ერისთავთ-ერისთავობას. სამაგიეროდ ბიზანტიისგან ნაბოძები ჰქონდა ჯერ ანთიპატოს-პატრიკიოსობა და შემდეგ – კურაპალატობა.

ადარნასეს შვილებთან დაკავშირებით კარგად ჩანს, თუ როგორ განსხვავებულად აფასებდა სიტუაციას ქართული და ბიზანტიური მხარე. ეს X საუკუნის 20-50-იანი წლებია. დაპირისპირება, რომელიც, ერთი მხრივ, ბიზანტიის საიმპერატორო კარსა, და მეორე მხრივ, ბაგრატიონთა ერთ ნაწილს შორის არსებობს, კარგად აისახება ტიტულატურის მხრივაც. ვისაც აქვს

⁸ პ. ინგოროყვა. გიორგი მერჩულე. ქართველი მწერალი მეათე საუკუნისა. ნარკვევი ძველი საქართველოს ლიტერატურის, კულტურის და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ისტორიიდან. თბ. 1954, გვ. 308.

⁹ პ. ინგოროყვა. გიორგი მერჩულე, გვ. 323.

ქართველთა მეფობა, მას არ აქვს კურაპალატობა და ვისაც ბიზანტია ანიჭებს კურაპალატობას, ის ქართველთა მეფის ტიტულს არ ფლობს.

მართებულია თვალსაზრისი, რომ „ტიტული „კურაპალატი“ ბიზანტიის მესვეურთათვის გახდა ერთგვარი საშუალება, არამხოლოდ გამოეკვეთათ საკუთარი ფავორიტი ქართველი ხელმწიფეების რიგიდან, არამედ ხშირ შემთხვევაში გაეძლიერებინათ, აღეხვეებინათ საკუთარი მომხრეები და ამით გარკვეული დაპირისპირება შეეტანათ ქართველთა სამეფოს მმართველ წრეში. ეს ტენდენცია შეამჩნიეს ქართული მათიანეების ავტორებმაც. მაშასადამე, ბიზანტიის ეს პოლიტიკური ხრიკები კარგად იყო ცნობილი საქართველოში, რასაც, ბუნებრივია, ხშირ შემთხვევაში ღია და შეუნიღბავი ხასიათი ჰქონდა“.¹⁰

მკვლევართა ნაწილი თვლის, რომ „ბიზანტიის ხელისუფლება ცდილობს კურაპალატის ტიტული არ მიანიჭოს „ქართველთა“ მეფეებს, რაც, უდავოდ, განპირობებული იყო იმპერიის მისწრაფებით, არ დაეშვა ტაო-კლარჯეთში ხელისუფლების კონცენტრაცია ერთი პირის ხელში. ამიტომ იყო, რომ ადარნასე II-ის გარდაცვალების შემდეგ კურაპალატის ტიტული მიენიჭა არა „ქართველთა“ მეფედ გამოცხადებულ დავითს, არამედ მის ძმას აშოტს“.¹¹ მართებული მოსაზრებაა.

X საუკუნის 20-იან წლებში დაიძაბა ვითარება, ერთი მხრივ, თავად ბაგრატიონთა საგვარეულოს წევრთა შორის და, მეორე მხრივ, ბიზანტიის იმპერიასთან. საქმე ეხება არტანუჯის ციხის ირგვლივ შექმნილ მდგომარეობას. აშოტ კისკასმა, რომელსაც პატრიკიოსის ტიტული ჰქონდა თავის სიძესთან, გურგენ დიდთან დაპირისპირების გამო, გადაწყვიტა არტანუჯის ციხე იმპერიისთვის დაეთმო. ამავე დროს გურგენ დიდს თავის კონკურენტად განიხილავდნენ ადარნასე ქართველთა მეფის ძეებიც. კონსტანტინე პორფიროგენეტი წერს, „გურგენმა პირველი (კარის) კაცი გაგზავნა ბასილევსთან დიდძალი საჩუქრებით და სთხოვდა მას კურაპალატობას ან მაგისტროსობას, ოთხივე ძმამ, ესე იგი ადარნასე კურაპალატის შვილებმა, ეგვი აიღეს, რომ კონსტანტი (იმპერატორის წარმომადგენელი – მ. ბ.) იქ იმისთვის მიდის, რომ გურგენი გააკურაპალატოსო“.¹²

---

¹⁰ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 83.

¹¹ მ. ლორთქიფანიძე, ზ. პაპასქირი. ახალი სამეფო-სამთავროების წარმოქმნა საქართველოში და მათი ადგილი საერთაშორისო ურთიერთობებში. საშინაო დიპლომატია. წიგნში ქართული დიპლომატიის ისტორიის ნარკვევები. ტ. I. თბ. 1999, გვ. 198.

¹² გეორგიკა. ბიზანტიელი მწერლების ცნობები საქართველოს შესახებ. IV ნაკვ. II. ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანითურთ გამოსცა და განმარტებები დაურთო ს. ყაუხჩიშვილმა. თბ. 1952, გვ. 283.

იმპერატორ რომანოზ I-ის ბრძანებით ბიზანტიელებმა ციხე დაიკავეს. უმნიშვნელოვანესი ციხის გადასვლამ ბიზანტიელთა ხელში ბაგრატიონთა საგვარეულოს სხვა წევრების აღშფოთება გამოიწვია. გურგენ დიდი და დავით ადარნასეს ძე გაერთიანდნენ კიდეც და იმპერატორს ციხიდან ბიზანტიური გარნიზონის გაყვანა მოსთხოვეს. იმპერატორმა უკან დაიხია, ციხე დათმო. უკან გაბრუნებულმა ბიზანტიელებმა თან დავითის ძმა აშოტი წაიყვანეს, რომელსაც იმპერატორმა კურაპალატობა უბოძა.

საესებით ვეთანხმებით თვალსაზრისს, რომ „სწორედ აღნიშნული კონფლიქტის ბოლოს გადაწყვიტა იმპერატორმა კურაპალატობა მიეცა არა დავით ქართველთა მეფისთვის, რომელსაც თვით იმპერატორი კონსტანტინე დიდ დავითს უწოდებს მისი უპირატესობის აღსანიშნავად, არამედ აშოტისთვის, რომელიც უფროსი ძმისგან განსხვავებით ნაკლებად აქტიურია ბიზანტიის წინააღმდეგ. ამკარაა, რომ ამ ღონისძიებით იმპერატორს ძმებს შორის შუღლის ჩამოღება ჰქონდა განზრახული, რადგან მათ საერთო კოორდინაციას მთელი ამ დაძაბულობის განმავლობაში კარგად ამჩნევდა. დავით ქართველთა მეფე, როგორც კონსტანტინე პორფიროგენეტთან ჩანს, მაგისტროსის ტიტულს ფლობს, რომელსაც ის ან ადარნასეს გარდაცვალებამდე ფლობდა, ანდა იმავე 923 წლის ახლო ხანებში უნდა მიეღო იმპერატორისგან. ამ შემთხვევაში არსებითად მნიშვნელოვანი ისაა, რომ კურაპალატის ტიტულს, რომელსაც ამკარად მნიშვნელოვანი წონა აქვს ქართველთა სამეფოს იერარქიაში და ბიზანტიის ფავორიტის მაჩვენებელია, იღებს ის პიროვნება, რომელზედაც იმპერატორი ყველაზე მეტ იმედს ამყარებს სამომავლოდ. ძნელია ზუსტად იმის თქმა, რამდენად მოახერხა იმპერატორმა ძმებს შორის უნდობლობის ჩამოგდება წყაროებში ეს ნათლად არ ჩანს“.¹³

დავით ქართველთა მეფე მხოლოდ მაგისტროსი იყო. ეს ტიტული მას ჯერ კიდეც მამის სიცოცხლეში უნდა მიეღო და სიცოცხლის ბოლომდე შეინარჩუნა.¹⁴ ქართველთა მეფობის მიღებამდე დავითი ერისთავის ტიტულს ფლობდა. ერისთავობით მოიხსენიება ის ადიშის ოთხთავის 897 წლის მინაწერში.

საინტერესოა კიდეც ერთი რამ, ბიზანტიამ დავითს დაუპირისპირა არა მარტო ძმა აშოტი, რომელსაც უბოძა კურაპალატობა, არამედ გარკვეულწილად გურგენ დიდიც, რომელსაც მაგისტროსობა მიანიჭა. ბიზანტიური ტიტუ-

¹³ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 91-92.

¹⁴ ლ. თავაძე. მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში. თბ. 2016, გვ. 71-72.

ლატურის გათვალისწინებით, ღავითი და გურგენი თანასწორნი არიან, ორივე მაგისტროსია. ქართულ ტიტულატურას თუ გავითვალისწინებთ, ღავითი ერთი საფეხურით მაღლა დგას. ის ქართველთა მეფეა, მაშინ როდესაც გურგენ დიდი მხოლოდ ერისთავთ-ერისთავია. მართალია, არტანუჯის ციხის საკითხში ღავითი და გურგენი ერთად იყვნენ, მაგრამ ბიზანტიის საიმპერატორო კარი, ცხადია, მათ შორის ურთიერთობის გაფუჭებას შეეცდებოდა. რა თქმა უნდა, გურგენისთვის, რომელიც კურაპალატობასაც კი ითხოვდა, მაგისტროსობის ბოძების ერთადერთი მიზეზი ეს არ იქნებოდა და, ალბათ, არც მთავარი, თუმცა გარკვეულ როლს, სავარაუდოდ, ითამაშებდა. მით უმეტეს, თუ გავითვალისწინებთ, რომ გურგენმა მაგისტროსობა მანამ მიიღო, სანამ ის ღავითთან ერთად იმპერატორ რომანოზს დაუპირისპირდებოდა.

არსებობს გარკვეულწილად განსხვავებული მოსაზრებაც. გურგენისთვის მაგისტროსობის ბოძებით იმპერატორი რომანოზი მისი კეთილგანწყობის მოპოვებას ცდილობდა. „კონსტანტი (იმპერატორის წარმომადგენელი – მ. ბ.) ხვდებოდა, რომ გურგენისა და ღავითის მხარეები დაპირისპირებულები იყვნენ, ხოლო გურგენი, რომელსაც ახალი მიღებული ჰქონდა მაგისტროსის ღირსება, მისი აზრით, ნაკლებად წავიღოდა იმპერატორის წინააღმდეგ. ხოლო ღავით II ქართველთა მეფეს, როგორც ჩანს, კურაპალატობისთვის ამზადებდნენ, ვინაიდან მაგისტროსის ტიტული იმპერატორმა გურგენს გადასცა, მაშინ როდესაც ეს უკანასკნელი კურაპალატობას ითხოვდა. აქედან ამკარაა, რომ კურაპალატობა და სამეფოში უპირატესობა მას უნდა ჰქონოდა, ვინც ადარნასე ქართველთა მეფეს ცვლიდა. იმპერატორი ელოდებოდა ღავითის „სწორ“ პოზიციას არტანუჯის საკითხთან დაკავშირებით ... ქართველი მეფე-მთავრები შესაშურ ერთიანობას იჩენენ, მათ დაივიწყეს ბიზანტიის იმპერატორის მიერ ბოძებული მაგისტროსის ტიტულები, ასევე, მოსალოდნელი კურაპალატის ტიტულიც და გაერთიანდნენ“.¹⁵

შესაძლოა ასეც იყო, მაგრამ ჩვენ გვიჩნდება რამდენიმე კითხვა. თუ გურგენს პირდაპირ მიანიჭეს მაგისტროსობა და არ დაელოდნენ მის „სწორ“ პოზიციას არტანუჯის ციხის გამო, რატომ არ იყო იგივე მიდგომა ღავითისადმი? ღავითისთვის პირდაპირ კურაპალატობის ბოძებით რატომ არ სცადა იმპერიამ მისი კეთილგანწყობის მოპოვება? იმ ფონზე, როდესაც ღავითს და მის

---

¹⁵ ლ. თავაძე. მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში, გვ. 78.

ძმებს ემინოდათ, რომ კურაპალატობა გურგენ დიდს არ მიელო, გურგენისთვის მაგისტროსობის ბოძების პარალელურად დავითისთვის კურაპალატობის მინიჭება ხომ ცალსახად დაადასტურებდა იმპერიის კეთილგანწყობას მისადმი და უფრო პრობიზანტიურად განაწყობდა მას? რეალურად რას და როგორ გვემავ-და იმპერატორი, ძნელი სათქმელია. შესაძლოა, მხოლოდ გარკვეული მოსაზრებების გამოთქმა.

ჩვენი აზრით, იმპერატორი თავიდანვე არ აპირებდა დავითისთვის კურაპალატობის ბოძებას. ერთი პიროვნების ხელში უმაღლესი ქართული და ბიზანტიური (კურაპალატობა იმ დროს ბაგრატიონთათვის უმაღლესი ტიტული იყო) ტიტულების არსებობა ბიზანტიის ინტერესში არ უნდა ყოფილიყო. ასეთი პიროვნება შეიძლება ძალიან გაძლიერებულიყო და იმპერიის გავლენისგან გათავისუფლება მოესურვებინა. აი, გურგენისთვის მაგისტროსობის მინიჭება და ამით მისი დავითთან გათანაბრება კი იმპერიას საშუალებას აძლევდა მათ ურთიერთობაში გარკვეული დაძაბულობა შეეტანა.

გურგენ დიდის სურვილი, მიელო კურაპალატობა, სრულიად გასაგებია, თუ გავითვალისწინებთ იმ ძალასა და გავლენას, რომელიც მას ჰქონდა. მემათიანე წერს: „გურგენ დიდი ერისთავთა-ერისთავი, ძე ადარნასესი, რომელმან უმეტესნი სიმკნენი და ბრძოლანი ქმნა ყოველთა მამათა მისთასა, და დაიმორჩილნა ყოველნი გარემოსნი“.¹⁶ მისი და, დინარი, ჰერეთის მეფის, ადარნასე პატრიკიოსის, მეუღლე იყო. თავად გურგენს ცოლად ჰყავდა არტანუჯელი ბაგრატიონის, აშოტ კისკასის, ქალიშვილი. გურგენს ძე არ ჰყავდა. მისი ერთი ქალიშვილი ცოლად ჰყავდა სომხეთის მეფის ძმას. მეორე სიძე კი აფხაზთა მეფე ბაგრატი იყო, რომელსაც ძმის, გიორგის (მომავალი აფხაზთა მეფე გიორგი II – მ. ბ.), წინააღმდეგ ბრძოლაში სწორედ გურგენი ეხმარებოდა. გურგენ დიდი 941 წელს გარდაიცვალა.¹⁷

დავით ქართველთა მეფე 937 წელს გარდაიცვალა. მას შემკვიდრე არ ჰყავდა და ქართველთა მეფობა მის ძმას, ბაგრატს, გადაეცა. როგორც ჩანს, ბაგრატიონებმა ჩათვალეს, რომ ქართველთა მეფობის აშოტისათვის გადაცემა, რომელსაც კურაპალატობა უკვე ჰქონდა, ამ უკანასკნელის გავლენას კიდევ უფრო გაზრდიდა. შესაძლოა, გაითვალისწინეს აშოტის ლოიალური პოზიცია ბიზანტიასთან დაკავშირებითაც. აშოტის გაძლიერება, ალბათ, მის უკან მდგომი ბი-

¹⁶ ქართლის ცხოვრება. რედ. რ. მეტრეველი. თბ. 2008, გვ. 368.

¹⁷ ქართლის ცხოვრება, გვ. 368.

ზანტიის გავლენას გაზრდიდა ტაო-კლარჯეთში. ეს კი ბაგრატიონთა დიდი ნაწილისთვის მიუღებელი უნდა ყოფილიყო. ბაგრატს იმპერატორმა მაგისტროსობა უბოძა და ეს მართლაც დავითის გარდაცვალებისთანავე უნდა მომხდარიყო.¹⁸

გამოთქმულია მოსაზრება, რომ 937 წელს „დავითის გარდაცვალების შემდეგ, რომელსაც კურაპალატობა არ აღირსეს, ქართველთა მეფის ტიტულის მფლობელი კარგავს გვარში მეთაურობას“.¹⁹ რთული სათქმელია, რა ვითარება იყო სამეფოში პირველობასთან დაკავშირებით 937-945 წლებში. დავითის ერთი ძმა აშოტი კურაპალატია, მერე ბაგრატი – ქართველთა მეფე. აშოტის პირველობას აღიარებს ბიზანტია, ბაგრატიისას, ალბათ, ბაგრატიონთა საგვარეულოს წევრთა უმეტესობა. რეალურად ვის უფრო მეტი გავლენა ჰქონდა, უცნობია და შეიძლება მხოლოდ ვარაუდი გამოვთქვათ. ალბათ, მაინც აშოტს, რადგან მის უკან იმპერია იდგა. ამ პერიოდში კი ბიზანტიის გავლენა ტაო-კლარჯეთზე საკმაოდ გაზრდილი ჩანს. ამას ისიც ადასტურებს, რომ 945-958 წლებში ქართველთა მეფის ტიტულს არავინ ფლობს. ეს ე.წ. „უმეფობის“ ხანაა. ამის მიზეზი კი, სავარაუდოდ, ორი რამ არის: ბიზანტიის გავლენის ზრდა ტაო-კლარჯეთში, რომლისთვისაც პრინციპში მიუღებელი იყო ქართული ტიტულატურის არსებობა და ბაგრატიონთა საგვარეულოს შიგნით არსებული დაპირისპირება. ბიზანტიის „შიშით“ ვერავინ გაბედა ქართველთა მეფობის მიღება, ანდაც თავად ბაგრატიონებმა არავის შესთავაზეს ქართველთა მეფობა, ისევე და ისევე ბიზანტიის „შიშის“ გამო.

როდესაც 945 წელს გარდაიცვალა ქართველთა მეფე და მაგისტროსი ბაგრატი, იმპერატორმა კონსტანტინე პორფიროგენეტმა მაგისტროსობა მის ძეს, ადარნასეს, გადასცა.²⁰ იმპერატორის ეს ნაბიჯი სავსებით გასაგებია. მამის ტიტული შვილს გადაეცა.

954 წელს გარდაიცვალა აშოტ კურაპალატი. ამ მომენტისთვის ცოცხალი იყო მისი ძმა სუმბატი, რომელიც ერისთავთ-ერისთავი იყო და ანთიპატოს-პატრიკოსის ტიტულსაც ფლობდა. პირდაპი მემკვიდრე აშოტს არ ჰყავდა და ამიტომ იმპერატორმა კურაპალატობა აშოტის ძმას, სუმბატს გადასცა.²¹

---

¹⁸ ლ. თავაძე. მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში, გვ. 84.

¹⁹ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 93.

²⁰ ლ. თავაძე. მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში, გვ. 90.

²¹ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 97.

958 წელს გარდაიცვალა საგვარეულოს მეთაური და, შესაბამისად, ტაო-კლარჯეთის ნომინალური უზენაესი მმართველი სუმბატ კურაპალატი. მას ორი ვაჟი დარჩა: ბაგრატი და ადარნასე (შუათანა ძე, აშოტი, ჯერ კიდევ სუმბატის სიცოცხლეშივე გარდაიცვალა). ბაგრატი ერისთავთ-ერისთავი იყო და მამის გარდაცვალების შემდეგ ის ქართველთა მეფე გახდა, ანუ აღადგინა ეს ტიტული. იმპერატორმა კონსტანტინე VII პორფიროგენეტმა მას კურაპალატობა არ უბოძა.

სუმბატის გარდაცვალების შემდეგ კურაპალატი მისი ძმის, ბაგრატის, ძე ადარნასე გახდა. ვეთანხმებით მოსაზრებას, რომ ადარნასესთვის კურაპალატობის ბოძება მნიშვნელოვანწილად ამ უკანასკნელის პრობიზანტიური ქმედებები და იმპერიის აღმოსავლურ სამხედრო კამპანიებში აქტიური მონაწილეობა უნდა ყოფილიყო.²² თუმცა, ალბათ, იყო კიდევ ერთი მიზეზი. მოყოლებული 923 წლიდან, მას შემდეგ, რაც გარდაიცვალა ქართველთა მეფე და კურაპალატი ადარნასე, ბიზანტიის იმპერია ცდილობდა ერთი პიროვნების ხელში არ ყოფილიყო სამეფოში უმაღლესი ქართული და ბიზანტიური ტიტულები.

არ ჰქონდა მნიშვნელობა, ვინ იყო იმპერატორი (რომანოზ I, კონსტანტინე პორფიროგენეტი, იოანე ციმისხი, ბასილი II) რადგან პრინციპი, რომ კურაპალატობა და ქართველთა მეფობა სხვადასხვა პიროვნებას უნდა ჰქონოდა, უცვლელი იყო 923 წლიდან 994 წლამდე. ბიზანტიის საიმპერატორო კარის გადაწყვეტილება სრულიად გასაგებია. თუ სამეფოში არსებული უმაღლესი ქართული და ბიზანტიური ტიტულები ერთ ადამიანს ექნებოდა, ეს ამ უკანასკნელის გაძლიერებას გამოიწვევდა. ბაგრატიონთა მეთაურის „ზედმეტი“ გაძლიერება არასდროს შედიოდა ბიზანტიის მმართველთა ინტერესებში. თუ ტიტულები სხვადასხვა პიროვნებებს ექნებოდათ, ეს ძველი, მაგრამ ნაცადი ხერხის – „დაყავი და იბატონეს“ – შესაბამისი იქნებოდა. რაც, თავის მხრივ, გამოიწვევდა დაპირისპირებას ბაგრატიონთა საგვარეულოს შიგნით. ამას კი, საბოლოო ჯამში, სამეფოს დასუსტებისა და „მორჩილებაში“ ყოლისათვის უნდა შეეწყო ხელი.

961 წელს ადარნასე კურაპალატი მისივე ძეებმა, ბაგრატმა და ლავითმა, ბერად აღკვეცეს და ამით პოლიტიკურ ასპარეზს ჩამოაშორეს. ადარნასე მალევე გარდაიცვალა. ბიზანტიის საიმპერატორო კარს უნდა გადაეწყვიტა,

²² ლ. თაყაძე, მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში, გვ. 92-93.

თუ ვისთვის მიეცა კურაპალატობა. ჩვენ მიერ ზემოთ ნახსენები პრინციპიდან გამომდინარე ეს არ შეიძლება ყოფილიყო ბაგრატ II ქართველთა მეფე, რეგუენად წოდებული. მაგრამ არც ადარნასე კურაპალატის შვილები წარმოადგენდნენ კონსტანტინოპოლისათვის სასურველ კანდიდატებს, მათ ხომ ბიზანტიის ერთგული მოკავშირე ჩამოიცილეს. ზემოთ დასახელებულ პირთა გარდა, ტაოელ ბაგრატიონებში ერთადერთი ადამიანი იყო, ვისთვისაც შეიძლება კურაპალატობის ბოძება, ბაგრატ ქართველთა მეფის ძმა ადარნასე. საინტერესოა, რომ IX საუკუნის ბოლოდან მოყოლებული კურაპალატობა მხოლოდ ტაოელ ბაგრატიონთა შტოს წარმომადგენლებს ეძლეოდათ. რით იყო ეს გამოწვეული, ძნელი სათქმელია.

961-983 წლებში კურაპალატობას სწორედ ბაგრატ ქართველთა მეფის ძმა, ადარნასე, ფლობდა.²³ წყაროთა მონაცემების თუ გავითვალისწინებთ, თითქოს მართლაც გამოდის, რომ „ადარნასე სუმბატის ძის გარდაცვალების შემდეგ ... კურაპალატის ტიტული, ფაქტობრივად, ვაკანტური ჩანს. თუ ვინ ფლობდა მას 983-989 წლებში, ჩვენ არ ვიცით“.²⁴

ბერად აღკვეცილი ადარნასეს უფროსი ძე ბაგრატი ერისთავთ-ერისთავი იყო. 966 წელს ის გარდაიცვალა და ერისთავთ-ერისთავი მისი ძმა დავითი გახდა. როგორც ცნობილია, თავის მოღვაწეობის გარკვეულ ეტაპზე დავითი მაგისტროსის ტიტულს იღებს. დავითის მიერ მაგისტროსობის მიღების თარიღთან დაკავშირებით განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს. მეცნიერთა ერთი ნაწილი თვლის, რომ ეს 973 წელს თუ არა, ოდნავ ადრე უნდა მომხდარიყო.²⁵ სხვათა აზრით, ბიზანტიამ თავისი უარყოფითი დამოკიდებულება დავითისადმი 967 წლისთვის შეცვალა და მაგისტროსობაც მაშინ მიანიჭა.²⁶ მაგისტროსობის შემდეგ გადის გარკვეული პერიოდი და დავითი კურაპალატის ტიტულსაც იღებს. ამ საკითხთან დაკავშირებითაც აზრთა სხვადასხვაობაა მეცნიერთა შორის. ზოგი თვლის, რომ დავითმა კურაპალატობა 979 წელს მიიღო ბარდა სკლიაროსის აჯანყების ჩახშობისას იმპერიისათვის გაწეული დანხარების გამო.²⁷ ზოგიც კი დავითის მიერ კურაპალატობის მიღებას 989/990 წლებში

---

²³ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 98.

²⁴ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 99.

²⁵ ვ. სილოგავა. ოშკი X საუკუნის მემორიალური ტაძარი. თბ. 2006, გვ. 120.

²⁶ ლ. თავაძე. მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში, გვ. 100.

²⁷ მ. ლორთქიფანიძე. დავით III – ტაოს მეფე. ტაოს სამეფო. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად. ტ. II. თბ. 2012, გვ. 219.

ვარაუდობს.²⁸ არსებობს მოსაზრება, რომ დავითმა კურაპალატობა ორჯერ მიიღო, პირველად 979 წელს, შემდეგ დაკარგა და კვლავ მიიღო 989/990 წლებში.²⁹

როდის მიიღო დავითმა კურაპალატობა, რთული საკითხია და წყაროთა განსხვავებული მონაცემების გათვალისწინებით თითქოს ცალსახა დასკვნის გაკეთება შეუძლებელია. თუმცა ჩვენ გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ ერთ მომენტზე. 983 წლამდე კურაპალატი არის ბაგრატ ქართველთა მეფის ძმა ადარნასე. ჩვენ მიერ ნანახ წყაროებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ არ არის დაფიქსირებული შემთხვევა, როდესაც ბაგრატიონთა საგვარეულოს ორი წარმომადგენელი ერთდროულად ატარებდა კურაპალატის ტიტულს. ასეთივე მდგომარეობაა ქართველთა მეფის ტიტულთან დაკავშირებითაც, განსხვავებით, ვთქვათ, მაგისტროსობისა და ერისთავთ-ერისთავობისაგან. ეს ბუნებრივიცაა. კურაპალატი და ქართველთა მეფეც განიხილებოდნენ როგორც სამეფოს უზენაესი პირები, ერთი ბიზანტიელთა თვალსაზრისით და მეორე ქართველების პოზიციიდან. ერთდროულად ორი უზენაესი პირის არსებობას რეალურად არც ბიზანტიური ტიტულატურა ითვალისწინებდა და არც ქართული. აქედან გამომდინარე, ჩვენ ვთვლით, რომ 983 წლამდე დავითი კურაპალატობას ვერ მიიღებდა. თუ დავითმა კურაპალატობა 989/990 წლებში მიიღო მაშინ მართლაც გამოდის, რომ 983-989 წლებში კურაპალატობა არავის ჰქონდა. მართალია, იაკობ ანტიოქიელი პირდაპირ წერს, რომ ბასილი II-მ დავითს კურაპალატობა მას შემდეგ მისცა, რაც ამ უკანასკნელმა ანდერძი დაწერა,³⁰ მაგრამ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ შესაძლოა დავითს ეს ტიტული ცოტა უფრო ადრე მიიღო. თუ 983-989 წლებში კურაპალატობა ბაგრატიონთა საგვარეულოს არც ერთ წევრს არ ჰქონდა გამოდის, რომ იმპერიას არ ჰყავდა თავისი რჩეული. ასეთი ვითარება კი ალბათ არ შედიოდა ბიზანტიის ინტერესებში. არ შედიოდა რადგან ამ შემთხვევაში ტაო-კლარჯეთში ერთი ნომი-

²⁸ ლ. თავაძე. ბიზანტიური საიმპერიო ტიტულატურა საქართველოში, გვ. 99.

²⁹ ლ. თავაძე. მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში, გვ. 99.

³⁰ «И просил Давид, царь грузин, у царя Василия прощения и пощады и обещал ему повиновение и покорность, и что его владения, после его смерти, будут присоединены к его (Василия) государству, так как сам он дряхлый старик и не имеет ни сына ни других наследников, и просил царя разрешить ему прислать своих сановников ко двору его, чтобы царь мог взять с них (клятвы) и заручиться обязательствами с их стороны, что они сдадут города по смерти их государя. И понравился образ действий его царю Василию и сделал он его куропалатом и послал ему платья с драгоценными украшениями». Император Василий Болгаробойца. Извлечения из летописи Яхьи Антиохийского. Пер. В. Р. Розена. СПб. 1883 (<http://www.vostlit.info/Texts/rus/Yahya/text1.phtml?id=1996>)

ნალური ლიდერი იქნებოდა – ქართველთა მეფე, რომლის საპირისპიროდაც ბიზანტიას არავინ ეყოლებოდა. ასეთი რამ არ ყოფილა არასდროს IX-X საუკუნეების განმავლობაში. ამიტომ ჩვენ ვვარაუდობთ, რომ, შესაძლოა, ბასილი ბულგართმძუსვრელმა კურაპალატობა დავითს 983 წელსვე, ადარნასეს გარდაცვალებისთანავე უბოძა. ყოველ შემთხვევაში, 989/990 წლებში დავითი ნადვილად კურაპალატია. ჩვენი აზრით, ერთი რამ ცხადია, დავითს კურაპალატობა შეეძლო მიეღო მხოლოდ 983 წლის შემდგომ.

994 წელს გარდაიცვალა ქართველთა მეფე ბაგრატ რეგუენი და ქართველთა მეფობა მისმა ბიძაშვილისშვილმა, დავით კურაპალატმა მიიღო. აი, აქ დაირღვა ის პრინციპი, რაზეც ზევით ვსაუბრობდით და რომლის თანახმადაც კონსტანტინოპოლი ცდილობდა, არ დაეშვა კურაპალატობისა და ქართველთა მეფობის ერთი პირის ხელში მოქცევა. თუ რატომ დაუშვა ბიზანტიამ ამ ორი ტიტულის გაერთიანება 994 წელს, ადვილი ასახსნელია. პირველ რიგში, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ბიზანტიას არ შეეძლო განესაზღვრა, ვინ უნდა გამხდარიყო ქართველთა მეფე. ეს მთლიანად ბაგრატიონთა ხელში იყო. იმპერია, სავარაუდოდ, იყენებდა გარკვეულ ბერკეტებს გადაწყვეტილების მიმღებებზე ზეგავლენის მოსახდენად, მაგრამ რეალურად ქართველთა მეფობის ბოძება მაინც ბაგრატიონთა „საშინაო საქმე იყო“. დავითი იმდენად დიდი პიროვნება იყო, იმდენად ძლიერი და გავლენიანი, რომ ალტერნატიული კანდიდატის არსებობა, ალბათ, პრინციპში გამორიცხული იყო. გასათვალისწინებელი ისიც, რომ, სავარაუდოდ, ბაგრატ II და დავით კურაპალატი თანამოაზრეები იყვნენ. ეს კარგად გამოჩნდა იმ კონფლიქტის დროს, რომელიც დავითსა და ბაგრატ III-ს შორის მოხდა 989/990 წლებში. მემათიანე წერს, „მაშინ ჯერეთ ცოცხალ იყო პაპა ბაგრატისი, ბაგრატ ქართველთა მეფე; იგიცა მოვიდა დავით კურაპალატისა წინაშე, რამეთუ ეშინოდა ძისა თჳსისა გურგენისგან წაღებასა მეფობისასა“.³¹ კიდევ ერთი მომენტია აღსანიშნავი. 994 წელს ბაგრატი უკვე აფხაზთა მეფეა. აფხაზთა სამეფო ნელ-ნელა ძლიერდება. ეს ბიზანტიის ინტერესებში არ შედის. ბიზანტია სამხრეთ კავკასიის დასავლეთ ნაწილს საკუთარი გავლენის სფეროდ განიხილავს და აქ ძლიერი ადგილობრივი სამეფოები არ აწყობს. ბაგრატის მიერ ქართველთა მეფობის მიღება მას კიდევ უფრო გააძლიერებს. დავითს კი პირდაპირი მემკვიდრეები არ ჰყავს და, გარდა ამისა, უკვე დაწერილი აქვს ანდერძი, რომლითაც მთელ თავის სამფლო-

---

³¹ ქართლის ცხოვრება, გვ. 270.

ბელოებს ბიზანტიას უტოვებს.³² ამიტომ ბიზანტიისთვის იმ მომენტში უმჯობესი იყო ქართველთა მეფობა მიეღო დავითს და არა ბაგრატს. თუმცა გადამწყვეტი, ალბათ, მაინც თავად დავითის გავლენა და სიძლიერე იყო.

1001 წელს დავით კურაპალატი გარდაიცვალა. ქართველთა მეფობა ბაგრატ III-მ მიიღო. ეს ბუნებრივი იყო, რადგან სხვა კანდიდატურა რეალურად არც არსებობდა. ბაგრატი იყო ყველაზე ძლიერი და გავლენიანი. მასვე უბოძა ბასილი II-მ კურაპალატობა. ქართველი მემკვიდრე წერს, „და მივიდეს მის წინაშე ბაგრატ, აფხაზთა მეფე, და მამა მისი გურგენ, და მოსცა მათ ბასილი მეფემან პატივად გურგენს მაგისტროსობა და ბაგრატს კურაპალატობა, რათამცა ვითა მტერ ყვნა ერთმანერთისა მიმართ მამა-ძენი ესე, და ამით ღონითა იძმაცუა. ხოლო გურგენ ჭეშმარიტი და წრფელი იყო, და ვერა აღძრა გული მისი ზაკეთა ამით მიზეზითა და ვერა უძლო ღონისძიებითა“.³³ გამოთქმულია მოსაზრება, რომ ბაგრატიისთვის კურაპალატობისა და გურგენისთვის მაგისტროსობის ბოძებით ბასილი ბულგართმმუსვრელმა დაარღვია უხუცესობის პრინციპი.³⁴ თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ შვილმა უფრო მაღალი ტიტული მიიღო ვიდრე მამამ, უხუცესობის პრინციპი მართლაც დაირღვა. თუმცა კურაპალატობის ბოძებისას ბიზანტია არასდროს ითვალისწინებდა უხუცესობის პრინციპს. ის სხვა პრინციპებიდან გამომდინარე მოქმედებდა. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია, თუ რა მდგომარეობა ეკავათ 1001 წელს რეალურად ბაგრატსა და გურგენს. ბაგრატი იყო მეფე აფხაზთა და ქართველთა. გურგენი კი მეფეთ-მეფის საპატიო ტიტულს ატარებდა, რომელსაც არანაირი რეალური დატვირთვა არ ჰქონდა. ეგებ სწორედ ამ პრინციპით მოქმედებდა ბასილი როდესაც რეალურ მეფეს კურაპალატობა უბოძა, ხოლო გურგენს – მაგისტროსობა. თუმცა აუცილებლად აღსანიშნავია, რომ 1001 წელს ქართულმა საზოგადოებამ ბასილის გადაწყვეტილებაში ცალსახად მამა-შვილს შორის უთანხმოების ჩამოგდების მცდელობა დაინახა.

³² მ. ლორთქიფანიძე. დავით III – ტაოს მეფე, გვ. 220.

³³ ქართლის ცხოვრება, გვ. 370.

³⁴ ლ. თავაძე. მაგისტროსი საქართველოში და ქართველი მაგისტროსები ბიზანტიის იმპერიაში, გვ. 99.

Mikheil Bakhtadze

**GEORGIAN AND BYZANTINE TITLES AND THEIR
INTERRELATION IN BAGRATIONI DYNASTY IN 9TH-10TH
CENTURIES**

Summary

The representatives of the ruling dynasty of the Kingdom of Tao-Klarjeti had Georgian as well as Byzantine titles. Conferring titles upon Georgian kings was the prerogative of Byzantine emperors.

At the end of the 9th century, the royal dynasty of Tao-Klarjeti created their own titles of nobility that started to exist in parallel to those of Byzantine.

These titles were as follows: King of Georgians, Eristavt-eristavi (duke of dukes), and Eristavi. The existed title “Mampali” (Georgian: მამფალი, i.e. a dynastic title usually held by high-ranking Bagratid princes who did not possess any Byzantine dignities) was abolished. As for the title ”King” (Georgian: მეფე), we agree with the opinion that it was a general honorary title. In the end of the 10th century, another honorary title ”King of Kings” was introduced but it had only a symbolic meaning. As it has already been mentioned, three main titles of nobility in those days were as follows: King of Georgians, Eristavt-eristavi and Eristavi.

Byzantine emperors could not confer Georgian titles upon Georgian kings – only the royal dynasty of Bagratians was entitled to make decisions regarding this issue. However, it is unknown whose prerogative this was and precisely how these titles were conferred. In our opinion, the decision on the bestowal of the title of King of Georgians upon the future ruler was made collectively. It cannot also be ruled out that the heir intended to get the title was named in the will of the former King of Georgians. And afterwards the King of Georgians distributed the titles of Eristavi and Eristavt-eristavi in the country. It is unknown how they chose the future King of Georgians. However, by bestowing this title upon him, they recognized his supremacy. It is presumable that before making the decision on bestowing this title upon candidates they took their personal features and the existed political situation into account. It is interesting to know whether Byzantium recognized Georgian titles of nobility.

Presumably the powers that were in Byzantium did not recognize Georgian titles since the empire pursued its own goals and showed its attitude to Georgian Kings by bestowing their own titles upon them.

It would also be interesting to learn whether any kind of official similarities or connections existed between the Georgian and Byzantine titles.

In the third generation of Ashot Bagrationi's descendants (precisely under his rule, the nobility introduced their own titles in the region), the only holder of both, Georgian and Byzantine titles is Adarnase IV of Iberia, the only son of David I, the prince of Iberia with the Byzantine title of Kouropalates. Hence, this is the case when both, Georgian and Byzantium, recognize supremacy of the same person.

The situation changes when Adarnase's sons come to the throne. His eldest son becomes the King of Georgians, however, the Byzantines give him the title of Magistros, and his brother Ashot became Kouropalates despite him not having the title of the King of Georgians. As regards their successors, Bagrat and Sumbat, the former held title of the King of Georgians, whereas the latter had only Georgian title of Eristavt-eristavi, however, the Byzantine emperor granted him the titles of Anthypatos and Patrikios, as well as Kourapalates.

The deterioration of the political relations between the two countries has its effect on the distribution of titles. In the first and second half of the X century, when the Byzantine nobility and some representatives of the Bagratians confronted each other, the holders of the title of Kouropalates did not hold the title of the King of Georgians in our country and vice versa.

The situation remained unchanged in the successive generation in this regard – Bagrat II was the King of Georgians, but he did not hold Byzantine titles; likewise, his brother Adarnase, the son of Sumbat, and his cousin Adarnase, the son of Bagrat, held the titles of Kouropalates, however, neither of them held the title of the King of Georgians. It is also worth taking into account that Sumbat, father of Bagrat II, was not the King of Georgians; he held the title of Kourapalates, however. The situation is totally different with regard to Adarnase, son of Bagrat – his father was the King of Georgians, but he did not hold the title of Kourapalates. David III is the only ruler who is both the King of Georgians and Kourapalates, and these titles are inherited by Bagrat III later. From our viewpoint, Georgian and Byzantine titles existed separately, in parallel to one another and did not have any kind of connections or official similarities; moreover, in the light of the political situation, Georgian titles of nobility opposed to those of Byzantine.